

Handläggare: Linda Bergfeldt
e-post: linda.bergfeldt@afasi.se
telefon: 08-545 663 61

Remissvar Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera (SOU 2016:94)

Sammanfattning

Afasiförbundet/Talknuten anser att betänkandet Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera (SOU 2016:94) bygger på ett gediget arbete om bland annat funktionsnedsättning och skolfrånvaro från utredaren. Trots detta anser vi att utredaren saknar ett funktionshinderperspektiv när det kommer till analyser och förslag i betänkandet. Vi anser att många av de åtgärder som utredaren föreslår "skjuter över mål". Förslagen adresserar inte och kommer inte åt de bakomliggande anledningarna till skolfrånvaro:

- att skollagens kraftiga betoning på lärandets fem förmågor, The Big 5, kommunikativ förmåga, begreppslig förmåga, analysförmåga, metakognitiv förmåga och procedurförmåga, varit med och skapat en avgrund för elever med språkstörning och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i skolan. The Big 5 utgör en bra beskrivning av precis det som de flesta barn och unga med språkstörning och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har svårt för. Begreppet ringar in det som utgör själva diagnoskriterierna för funktionsnedsättningarna.
- att alltför många skolor brister i stöd och anpassningar till elever med språkstörning och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. I linje med det reagerar vi även över begreppet "problematisk skolfrånvaro" eftersom problemet läggs på eleven och inte på skolan som brister i stöd och anpassningar till elever med funktionsnedsättning.
- att ojämlikheten i landet är stor och att många skolor sviker dessa elever. Eleverna är motsatsen till saknade, de anses utgöra ett problem som skolorna vill bli av med. I och med det blir eleverna ofta rättslösa, de ges inte rätt till en fungerande skola på samma sätt som andra elever.

I linje med detta har Afasiförbundet/Talknuten delat med oss och utgått från vår analys av skolfrånvaro utifrån elever med språkstörning och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Vi kommenterar förslagen i

betänkandet men lämnar även egna förslag kring vad vi ser behöver göras för att komma tillrätta med skolfrånvaro. I korthet går dessa förslag ut på:

- att Skollagen och betoningen på The Big Five och dess konsekvenser för elever med språkstörning och andra neuropsykiatriska diagnoser utreds.
- att en nationell samordning skyndsamt inrättas. Uppdraget ska vara att bidra och fördela ekonomiskt stöd samt ge stöd och råd till skolorna kring problematisk skolfrånvaro. Skolfrånvaron bland elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar ökar och går ned i åldrarna samtidigt som många skolors kunskap och arbete med inkludering av elever med funktionsnedsättning och en universellt utformad skola är blygsam.
- att arbetet med en universellt utformad skola intensifieras. Arbetet ska ha sin utgångspunkt i bland annat FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Barnkonventionen samt Specialpedagogiska skolmyndighetens (SPSM) arbete kring pedagogiskt, socialt och fysiskt tillgängliga lärmiljöer.
- att elevhälsan kraftigt förstärks med fler resurser och kompetenser. Vi vill se logopedier, arbetsterapeuter, kuratorer, psykologer, socionomer och skolsjuksköterskor/skolläkare i skolan och i direkt anslutning till eleverna. Eleverna ska inte söka upp elevhälsan, elevhälsan ska söka upp eleverna.

Afasiförbundet i Sverige

Afasiförbundet organiserar cirka 3400 barn, unga och vuxna med afasi eller språkstörning och deras anhöriga. Språkstörning är en medfödd funktionsnedsättning som påverkar talet, språkförståelsen eller användningen av språket. En person med afasi har varierande svårigheter med att tala, förstå tal, läsa och eller skriva. **Talknuten** är vår verksamhet för barn, ungdomar och vuxna med språkstörning och deras anhöriga.

Inledning: Om det vi saknar i utredningen Saknad!

Det är problematiskt att inledningen i "Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera" bygger på en analys som i alltför liten utsträckning tar hänsyn till ett funktionshinderperspektiv. Det första utredaren pratar om är dagens medier som gör det mer lockande att vara i skolan än att vara hemma: "Kanske har det aldrig varit mer lockande att vara frånvarande från skolan än nu." (s 18). Visserligen är det mycket vanligt att barn och unga som inte går i skolan ägnar mycket tid åt olika medier men när det gäller elever med funktionsnedsättning utgör det knappast skälet till själva skolfrånvaron.

Utredaren har inte gjort någon tydlig distinktion mellan olika orsaker till frånvaro trots att det finns en bra genomgång av dessa. Vi anser att oavsett orsak till frånvaro är det viktigt att man hanterar det på samma sätt till exempel kartlägger orsakerna varför eleven är frånvarande. Afasiförbundet/Talknuten anser att utredaren i ringa utsträckning har tagit hänsyn till ett funktionshinderperspektiv när det kommer till utredningens förslag. Utredaren gör en mycket bra faktagenomgång kring funktionsnedsättningar i utredningen, men dessvärre anser vi inte att dessa fakta används för att analysera de bakomliggande orsakerna till omfattande skolfrånvaro.

Afasiförbundet/Talknuten menar att väldigt mycket talar för att en hög andel av de elever som inte går i skolan alls eller i mycket begränsad omfattning har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Det handlar om diagnosticerade funktionsnedsättningar, jämför exempelvis Autism- och Aspergerförbundets Skolenkät från 2016 (http://www.autism.se/skolenkat_2016) som visar att 51 procent av elever med autism har varit frånvarande till följd av bristande stöd och anpassningar i grundskolan. Ungefär lika många elever, 49 procent, saknar godkända betyg i svenska, engelska och matematik. Och det handlar om odiagnostiserade funktionsnedsättningar jämför exempelvis med Barnombudsmannens (BO) rapport Respekt från 2016. Respekt visar att endast 1/3 av flickor med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF) som exempelvis språkstörning, har upptäckts och fått en diagnos. Hela två tredjedelar av flickor med språkstörning, Autismspektrumdiagnoser och ADHD/ADD saknar diagnos (jämför även Svenny Kopps avhandling från 2010 <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/23134> samt fördelningen på kön av rådgivningsärenden i SPSM:s årsredovisning 2016 med https://webbshop.spsm.se/globalassets/publikationer/arsredovisning-spsm_2016_tg.pdf/)

Trots att skollagen betonar alla elevers rätt till stöd med och utan funktionsnedsättning, kan vi grundat på erfarenhet säga att elever med språkstörning - och särskilt flickor med språkstörning - som saknar diagnos inte får något stöd alls i skolan eller ett alltför bristfälligt stöd. Många som har diagnos grav till lindrig språkstörning får inte heller det stöd som de behöver för att klara skolan. Skolverket har nyligen publicerat siffror som visar att andelen elever med åtgärdsprogram mer än halverats sedan reformen infördes, från drygt 12 procent till mindre än 6 procent (jämför https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D3686)

Elever med språkstörning och deras föräldrar lägger ofta ned ett hårt arbete på skolan men där det ibland inte alltid räcker hela vägen. Det kan handla om såväl underkända betyg som att elever som hamnar i en övermäktig situation och inte längre klarar av att gå i skolan. Den grupp som inte går till skolan alls är en fruktansvärt utsatt grupp av barn och unga med funktionsnedsättning. Det finns väldigt lite åtgärder för att möta dessa elevers svåra situation. De blir rättslösa och bortglömda av skolorna trots sina lagstadgade rättigheter att få gå i skolan med rätt anpassningar och stöd. Eleverna ses som ett problem och en kostnad av en skola som enligt skollagen ska erbjuda alla elever rätt anpassningar och stöd för att gå i skolan. Framförallt handlar det om ett gigantiskt förebyggande arbete för inkludering och alla elevers möjlighet att gå i skolan. Ett arbete som för de allra flesta skolor återstår att göra men där det finns goda exempel (se exempelvis Attention film med exempel på skolor som arbetar förebyggande <https://www.youtube.com/watch?v=swuzWsX6d4k>).

Inte ens de skolformer som finns för att elever med kommunikationssvårigheter och inlärningssvårigheter, exempelvis särskilda undervisningsgrupper (CSI) och resursskolor, arbetar nödvändigtvis med elever som hamnat i en situation av problematisk skolfrånvaro där de inte längre går till skolan alls. De finns få eller inga skolinsatser eller skolformer för att möta dessa barn och föräldrar. Vi önskar att utredaren hade problematiserat och lyft fram detta.

Afasiförbundet/Talknuten saknar bland annat detta i utredarens analys:

- Att många barn med funktionsnedsättning som inte klarar av att gå i skolan under lång tid har kämpat hårt för att klara av skolan innan de hamnade i en situation av befäst skolfrånvaro. Det skulle finnas möjlighet att fånga upp många av dessa elever långt tidigare och ge dem rätt stöd och anpassningar. Detta problem hänger samman med att alltför få skolor ser sitt ansvar att arbeta med inkluderande lärmiljöer.
- Att de elever med funktionsnedsättning som inte längre klarar av att gå till skolan ofta befinner sig i olika tillstånd av utmattning, utmattningsdepression och psykisk ohälsa som exempelvis ångest, fobi och låsningar (jämför exempelvis Elisabet von Ziepen och Kerstin Alms bok "Inte bara Anna", 2015 och <http://specialpedagogik.se/hemmasittarna-ofta-utbrända>)
- Att orsakerna till skolfrånvaro kan vara komplexa men att det bland elever med funktionsnedsättning finns en bakgrund där de har fått bristfälliga anpassningar utifrån sin funktionsnedsättning i skolan, en brist på individuellt utformat stöd och ofta en svår social situation med kamrater i skolan exempelvis mobbing och utfrysning.
- Att skollagens kraftiga betoning på lärandets fem förmågor, The Big 5 – kommunikativ förmåga, begreppslig förmåga, analysförmåga, metakognitiv förmåga och procedurförmåga, som varit med och skapat en avgrund för elever med språkstörning och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. The Big 5 utgör en bra beskrivning av precis det som de flesta barn och unga med språkstörning och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har svårt för. Begreppet The Big 5 ringar in det som utgör själva diagnoskriterierna för funktionsnedsättningarna (jämför till exempel <https://urskola.se/Produkter/188194-UR-Samtiden-Elevhalsa-De-saknade-eleverna>)
- Det tål också att påpekas att många barn med språkstörning och andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar tyvärr inte har det bra i skolan. Skolan är inte grundanpassad, eller universellt utformad, för att passa alla elever. De föräldrar till barn och unga med språkstörning som kan och har möjlighet lägger ofta ned ett hårt arbete på att stötta, träna, strukturera, tydliggöra och "språkstörnings-tolka/översätta" kunskapsinnehåll för att deras barn ska klara av skolan.
- Att medier, exempelvis att titta på tv och film, utgör en källa till paus och vila för många barn med språkstörning och NPF som har kognitiva svårigheter och ojämn dagsform. Att medier, exempelvis online dataspel, kan vara ett sätt för unga med språkstörning som har svårt att få social kontakt och vänner bland jämnåriga i skolan att skapa ett socialt liv virtuellt. Att medier, exempelvis internet och YouTube, också utgör en källa till kunskap något som håller igång viktiga hjärnfunktioner och ibland skolrelaterad kunskap. Det finns därför anledning att nyansera bilden av den ökande tillgången till medier i barn och ungas liv.
- Att det är vanligt att elever med vitt skilda funktionsnedsättningar som exempelvis diabetes och språkstörning ofta har fler giltiga frånvarodagar än andra elever på grund av sin funktionsnedsättning. Orsaken är förstås både behandlande besök och sjukhusvistelser men också ojämn dagsform samt överlastade kognitiva förmågor som gör att barn och unga behöver fler pauser

än andra barn, både i och utanför skolan. Det är omvittnad bland de många föräldrar som vi i funktionshindersrörelsen har haft kontakt med.

- Afasiförbundet/Talknuten efterlyser också en analys där problematisk frånvaro bland elever i olika åldrar diskuteras. Idag ligger ett stort fokus på tonåringar med problematisk skolfrånvaro samtidigt som många barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning "faller ut" från skolan i yngre åldrar (jämför exempelvis Autism- och Aspergerförbundets skolenkät som visar att 37 procent bland barn med autism haft problematisk skolfrånvaro redan under lågstadiet). Det gör att det finns väldigt liten kunskap och få insatser för barn som är 8-12 år. Det är också en ålder där många barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning ännu inte har fått en diagnos. Tvärtom inleds kanske en neuropsykiatrisk utredning och/eller en logopedbedömning av barnet efter det att barnet har slutat att gå till skolan.
- Att tid är ett barnets perspektiv/barnperspektiv. Det finns många olika aspekter av tid: Barnets ålder i förhållande till upplevd tid. Vuxnas/professionens uppbokade kalendrar i förhållande till den tid ett barn lämnas utan kontakt med skola, stöd eller åtgärder. Ju längre tid det tar innan ett barn nås av rätt insatser/rätt skolform för att kunna få en fungerande skolgång desto svårare är det ofta för barnet att komma tillbaka till skolan. De barn som är utmattade och eller har en depression på grund av bristande stöd och anpassning för sin funktionsnedsättning, behöver precis som utmattade/deprimerade vuxna tid, struktur, stöd och långsam upptrappning för att komma tillbaka till sin arbetsplats (skolan).
- Det finns stora nationella skillnader. Även i en storstadsregion som Stockholm finns det litet uppbyggt för att möta elever med problematisk skolfrånvaro. Resursskolorna i Stockholm får till exempel inte ut hela tilläggsbeloppet när elever har hög frånvaro. Det leder till att det är för kostsamt att ta emot elever med problematisk skolfrånvaro vilket gör att många tvekar att ta emot dessa elever då det dessutom ofta kräver extra resurser. Stockholms CSI-grupper har dålig erfarenhet av att få barn med problematisk skolfrånvaro till skolan och är därför tveksamma till att skriva in dessa elever. Till de privata resursskolorna i Stockholm som erbjuder fritidsverksamhet är det 2-4 års kö. De privata resursskolor som saknar fritidsverksamhet tar från och med höstterminen 2017 inte emot barn yngre än i årskurs 6 då skollagen påbjuder att fritidsverksamhet ska erbjudas barn under 12 år. I Göteborg har föräldrar till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar larmat länge kring en fullständigt ohållbar situation (jämför Skolkommissionens (SOU 2017:35) intressanta förslag om att kommunerna ska kunna starta resursskolor).

Afasiförbundet/Talknuten skulle vilja ha sett följande:

- Förslag om nationell samordning kring problematisk skolfrånvaro bland barn och unga med funktionsnedsättning. Många kommunala och privata skolor har en brist på kunskap om HUR och VAD de ska göra för att anpassa skolan för barn och unga med funktionsnedsättning som har hög/omfattande problematisk skolfrånvaro. Samtidigt har skolledarna en stram budget att förhålla sig till. Många skolor och dess pedagoger har också dålig kompetens kring funktionsnedsättningar och vilka krav på grundanpassning som gäller, exempelvis lektionsupplägg, lokaler, instruktioner, tydlighet och flexibilitet.

Skolorna ser sällan **att** och **hur** de själva varit med och skapat problematisk skolfrånvaro hos den enskilde eleven med funktionsnedsättning på grund av bristande anpassningar och stöd. Problemet läggs i stället på eleven och föräldrarna. Det behövs därför tillgång till kunskap, praktisk hjälp och ekonomiskt stöd kring skolfrånvaro som kan tas in till skolorna från statligt håll.

- Skolfrånvaro är inte en fråga som bör lämnas över endast till privata företag att tillgodose skolor med rätt verktyg och kunskap för att arbeta med dessa elever. Den nationella samordningen bör bekostas av staten eftersom det i annat fall lätt blir en ekonomisk fråga om en elev får stöd eller inte då många skolor och kommuner/socialtjänster har en pressad budget som inte tillåter att den typen av tjänster köps in/beviljas.
- Utredarens förslag om mer forskning om vad som orsakar problematisk skolfrånvaro är bra. Vi skulle också vilja se ett förslag om en kunskapsuppbyggnad kring barn i olika åldrar och med olika funktionsnedsättningar kopplad till problematisk skolfrånvaro. Skolfrånvaro hos en nioåring och en femtonåring kan ha olika orsak. Det är svårt att möta barn i så olika åldrar och som har olika funktionsnedsättningar med samma verktyg och resurser. Idag bygger de metoder och insatser som finns för att arbeta med problematisk skolfrånvaro på erfarenhet av arbete med tonåringar. Samtidigt tycks gruppen med yngre barn som har problematisk skolfrånvaro öka (jämför exempelvis med Autism- och Aspergerförbundets skolenkät http://www.autism.se/skolenkat_2016).

Författningsförslag

1.1 Förslag till förändringar i skollagen

3 kap, 3 a §

Afasiförbundet/Talknuten styrker utredarens förslag om förändring av lagtext. Det är avgörande för barn och unga med språkstörning med bra överlämningar mellan olika skolenheter och skolformer.

17§ Afasiförbundet/Talknuten styrker utredarens förslag om rektors ansvar för att skyndsamt utreda orsaker till elevens skolfrånvaro, koppla in elevhälsa och vidta åtgärder som skäligen kan krävas för att tillgodose elevens rätt till utbildning. Afasiförbundet befarar dock att ordet "skäligen" kan komma att tolkas olika av olika rektorer och skolhuvudmän vilket kan leda till att elever med skolfrånvaro får väsentligt olika möjligheter till stöd.

21§ Afasiförbundet/Talknuten styrker skrivningen om hemkommunens ansvar för att samordna insatser kring elever med skolfrånvaro. Det är viktigt att ansvaret definieras särskilt som det är vanligt att barn går i resursskolor som ligger i annan kommun än hemkommunen. Samtidigt finns det en farhåga att det i praktiken kan leda till hårdare bedömning kring möjligheten för elever med funktionsnedsättning att gå i skolor som ligger utanför den egna kommungränsen. Det senare är för många elever med funktionsnedsättning den enda utvägen för att få en utbildning med en pedagogik och skolform som är anpassad utifrån deras förutsättningar.

22§ Afasiförbundet/Talknuten anser att det är en nödvändig författningsändring att huvudmän för fristående skola ska se till att elever i utbildning under dess ledning fullgör skolgången. Det förekommer även att exempelvis resursskolor som samlar särskild

pedagogisk kompetens kring barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och språkstörning inte gör tillräckliga åtgärder för att se till att inskrivna elever ges möjlighet att fullgöra skolgången.

1.2 Förslag till förändringar i skolförordningen

6 kap 17§ Afasiförbundet/Talknuten är kritiska till utredarens förslag om att i förekommande fall ge uppgift om omfattning av den frånvaro som eleven har haft utan giltigt skäl under den senaste avslutande terminen. Vi anser att det åtminstone vad gäller elever med funktionsnedsättning kan bli mer stigmatiserande än fylla sitt syfte som piska/morot att få eleverna att värna sin närvaro. Många elever med NPF och skolfrånvaro har under lång tid värnat sin skolnärvaro och därför pressat sig till den yttersta gränsen. De är hemma för att de inte längre kan/har möjlighet att vara i skolan. Det fungerar för dåligt för dem. Det finns inga piskor eller morötter som kan ändra på detta faktum då det inte handlar om brist på vilja.

Det finns även elever med språkstörning och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som klarar av skolan med godkända betyg men inte klarar av att vara fullt närvarande i skolan. På samma sätt finns det barn och unga med språkstörning som plikttroget och lojalt går till skolan varje dag men som likafullt inte får godkänt i olika ämnen eftersom de inte klarar av att hänga med i undervisningen och prestera på proven. Även dessa elever som har språkstörning och hög skolnärvaro men många F, blir sannolikt inte mer attraktiva när exempelvis en arbetsgivare ser att de varit närvarande i deras betyg. De jämförs likafullt med jämnåriga som utan tillnärmelsevis ett liknande arbete som det barn och unga med språkstörning får lägga ned, klarar av godkända betyg i skolan samt den obligatoriska närvaron.

3 Skolplikt och rätt till utbildning

Utredaren lämnar inga förslag kring skolplikt och rätt till utbildning men redogör kring frågan i kapitel 3. Afasiförbundet/Talknuten vill ändå kommentera den problematik som vi upplever. Det finns en tendens i hela debatten om ogiltig skolfrånvaro att lägga över ansvaret för att barn inte går i skolan på föräldrarna. Skolorna är i regel inte sena att hänvisa till föräldrans ansvar när det kommer till ogiltig skolfrånvaro. Det leder ofta till att skolorna menar att de inget kan göra när eleven inte är i skolan och att föräldrarna är skyldig att få eleverna till skolan. I avvaktan på det händer ingenting, eller för lite. Flera skolor har satt i system att regelbundet orosanmäla föräldrar till Socialtjänsten när barnen inte kommer till skolan. Anmälningar som i de fall inte annan social problematik finns, läggs ned av Socialtjänsten när det visar sig att barnen har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Vi ser också kommuner som vitesförelägger föräldrar för att barnen ska komma till skolan.

Både orosanmälningar och vitesföreläggningar slår hårt mot en grupp av föräldrar som ofta kämpar, och har kämpat, hårt för sina barn och deras skolgång. Det är en grupp av föräldrar som lever med en mycket hög arbetsbelastning, ofta ett mångdubbelt arbete jämfört med andra föräldrars. Föräldrar som ofta tvingas gå ned i arbetstid, eller inte kan arbeta alls, för att hinna ge sina barn stöd. Många får också ta på sig en samordnande roll gentemot olika aktörer (jämför exempelvis med Riksrevisionens rapport om föräldrar till barn med funktionsnedsättning från 2011

<http://www.riksrevisionen.se/sv/rapporter/Rapporter/EFF/2011/Samordning-av-stod-till-barn-och-unga-med-funktionsnedsattning--Ett-olosligt-problem>,

<http://asikt.dn.se/asikt/debatt/synen-pa-barns-avvikande-beteende-ar-foraldrat/> och

<https://www.svt.se/opinion/om-barn-med-npf>). Det är vanligt med dålig ekonomi på grund av detta och/eller på grund av egen funktionsnedsättning.

Afasiförbundet/Talknuten möter en grupp föräldrar som lägger ned mycket tid på att få sina barn till skolan, på att få sina barn att klara av skolan. Vi möter föräldrar som hjälper sina barn på kvällar, helger och ledigheter för att de ska klara av skolan. Föräldrar som gör sig till språkstörningstolkar och översätter alla skolämnen de kan och förmår. Föräldrar som på många olika sätt arbetar som möjliggörare, eller obetalda assistenter, för sina barn. Vi möter också barn och unga som själva kämpar hårt och lojalt för att tillmötesgå föräldrarnas och pedagogers ambitioner. Lägg till att det är mycket vanligt att barn och unga med språkstörning också har andra diagnoser som dyslexi, autismspektrumdiagnoser (ASD) och ADHD/ADD. Det finns med dessa diagnoser även mycket annat att förhålla sig till och arbeta med både som elev och som förälder.

En del av dessa barn och unga klarar inte av denna press. De börjar må allt sämre. Föräldrar till barn som dessutom inte går i skolan tvingas nästan alltid att gå ned i arbetstid för att stötta sina barn eller blir själva sjukskrivna. Både elev och föräldrar lever under en stark psykisk press. De allra flesta föräldrarna, och även barn och unga, är väl medvetna om att elever som inte går i skolan lätt hamnar i utanförskap. Därför är det ofta ett hån att prata om skolplikt som enda svaret på att ett barn inte går i skolan.

Afasiförbundet/Talknuten anser att:

- I stället för att straffa redan hårt kämpande föräldrar till barn med funktionsnedsättning med vitesförelägganden borde ändringar i skollagen göras. Det borde vara skolan, ytterst rektor och huvudman, som tvingas att se till att skol- och lärmiljön är anpassad för alla elever som går där. Ett arbete för att skapa en inkluderande skola kräver universell utformning, ett redan på förhand planlagt mottagande av bland annat barn med olika funktionsnedsättningar. Det tänkande och den praxis som styr idag (trots skollagens betoning på snabba åtgärder) måste ändras. Det kan inte fortsätta att vara så att det i bästa fall görs anpassningar och särskilda åtgärder när det sedan länge framgått att en elev har problem med att klara sig/klara av skolan. I de värsta fallen har skolan dessutom beslutat om dessa anpassningar och särskilda stöd utan att vara i dialog med eleven och föräldrarna.
- Utredarens förslag om rektors ansvar för att skyndsamt utreda orsaker till elevens skolfrånvaro, koppla in elevhälsa och vidta åtgärder som skäligen kan krävas för att tillgodose elevens rätt till utbildning, är därför ett steg i rätt riktning. Men därtill krävs ändringar i skollagen.
- Det finns många paralleller till utredningen "Det handlar om oss - unga som varken arbetar eller studerar" (SOU 2017:9). Ett viktigt förslag i utredningen som utöver ändringar i skollagen skulle skapa en bättre situation för barn och unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning och deras föräldrar är detta: "En statlig utredning får i uppdrag att lämna förslag om hur en sammanhängande barn- och ungdomshälsovård från 0 till 25 års ålder, som inkluderar tillgång till förebyggande och främjande arbete för alla barn och unga, bör utformas." (8.1 s 153)

4 Förekomsten av frånvaro

Afasiförbundet/Talknuten anser att utredaren hamnat i ett ganska tekniskt förhållningssätt till giltig och ogiltig frånvaro med förslagen om att skolorna på ett strukturerat sätt ska redovisa frånvaro. Visserligen är det bra att statistik blir möjligt att få fram som i sin tur kan utgöra forskningsunderlag. Det är också bra att relationen mellan giltig och ogiltig frånvaro blir tydligare (se 5.4.2). Men det blir endast värdefullt om skolorna agerar tidigt även på giltig återkommande frånvaro och sätter in stödåtgärder och anpassningar (åtgärdsprogram) för att stötta eleven till att klara av skolan. I exempelvis Stockholm stad där denna tidsredovisning redan är införd syns inte bättre förhållningssätt kring problematisk skolfrånvaro än i övriga landet.

Tidsredovisning kommer att belasta skolorna administrativt. Med det finns risk att ökande administrativa uppgifter tar kraft och fokus från det förebyggande arbetet. Det vore i så fall olyckligt.

4.7.2 Utredarens bedömning att ge Skolverket i uppdrag att samla in och redovisa nationell statistik om såväl giltig och ogiltig frånvaro är bra. Vi är tveksamma till att skolorna ska föra statistik (se ovan) men om det ska göras bör inte analyserandet lämnas endast till skolorna själva utan även Skolverket bör göra sina övergripande nationella analyser.

Vi anser:

- Afasiförbundet/Talknuten efterlyser statistik om frånvaro och närvaro som ställs i relation till de enskilda skolornas åtgärdsplaner och särskilda anpassningar för elever med funktionsnedsättningar. Detta för att få en tydligare bild av förhållandet mellan den generella ogiltiga frånvaron på en skola och antalet elever med funktionsnedsättningar på densamma med ett dokumenterat behov av anpassningar. Det skulle i sin tur kunna skapa indikationer för Skolverket att gå in med fördjupade analyser och utredningar. Skolverket redovisade dessutom nyligen att antalet åtgärdsplaner har minskat (https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D3686).

5 Frånvaro måste uppmärksammas

5.4.2 Förslag om att skolan bör uppmärksamma, registrera och analysera giltig och ogiltig frånvaro. Det är bra att utredningen sätter ett samband mellan giltig och ogiltig skolfrånvaro. Ökande giltig frånvaro kan vara ett tecken på att en elev med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning har allt svårare att klara av och orka med skolan.

Afasiförbundet/Talknuten anser:

- Att det som är allra viktigast är en öppen dialog mellan föräldrar, skola, elevhälsa, pedagoger – att våga prata om ojämn dagsform, stress, energitjuvar, mobbing/socialt utanförskap och inte minst anpassningar och förebyggande arbete. Universell utformning, inkludering, bemötande, förståelse, rätt individuella anpassningar och inte minst tillräckligt många vuxna i skolan så att det är möjligt att se det enskilda barnet och dess behov, är en nyckel för att komma till rätta med skolfrånvaro.

- Förändra de elevstyrda utvecklingssamtalen till att innehålla både en elevstyrd del och ett tillfälle för föräldrar till omyndiga barn att prata själva med pedagoger/mentor. På det sättet kan problem uppmärksammas och diskuteras gällande ojämn dagsform och frånvaro. För både föräldrar och pedagoger går det en fin linje mellan att stärka barnets självförtroende och våga prata om det som är svårt/problematiskt.

5.4.3 Afasiförbundet/Talknuten styrker förslaget om att det är Skolverket som ska utarbeta hur statistik om frånvaro samlas in.

5.4.4 Att en person görs ansvarig för att kontinuerligt följa frånvaro på individ och skolnivå är ett måste om arbetet med insamlandet av statistik ska kunna användas i skolans arbete.

6 Riskfaktorer för frånvaro

Afasiförbundet/Talknuten hänvisar till vårt resonemang och våra punkter i Inledningen.

7 Skolmiljöns betydelse för närvaro

7.2.1 Elevers inflytande och delaktighet. Precis som delaktigheten i samhället för vuxna personer med kommunikativa och kognitiva funktionsnedsättningar i Sverige är starkt begränsad är den också det för elever med dessa svårigheter. Här finns ett enormt utvecklingsarbete som behöver göras. Handikappförbunden/Funktionsrätt Sverige har dock bidragit till detta arbete genom att utveckla metodmaterialet DATE tillsammans med SPSM inom ramarna för ett Arvsfondsprojekt.

7.2.2 Afasiförbundet/Talknuten tycker att det är ett bra förslag att Skolverket tar fram en utbildning för att stärka elevskyddsombud. För oss är det dock självklart att detta arbete ska göras i ett samarbete med SPSM, både för att kunna utbilda elevskyddsombuden kring funktionshinderfrågor/funktionsvariationer och att utbildningarna av elevskyddsombud ska vara anpassade så att elever med olika funktionsnedsättningar ska kunna ta till sig utbildningen och bli elevskyddsombud. Vi anser därför att ett tillägg om SPSM ska in i förslaget.

8 Närvaroarbete - från att uppmärksamma och kartlägga till att åtgärda frånvaro

8.1 och 8.1.4 Afasiförbundet/Talknuten delar utredarens syn på att det är grundläggande för att hantera problematisk frånvaro på ett framgångsrikt sätt är att det finns system för upptäckt av frånvaro samt att en kartläggning av orsaker till frånvaron görs och att åtgärder vidtas utifrån vad som har framkommit i kartläggningen. Det är också helt väsentligt med ett tidigt och snabbt stöd. Något som ofta inte är en självklarhet idag där skolor istället hänvisar till föräldrarnas ansvar att få barnet till skolan (skolplikt) och fördröjer skolans egna arbete och insatser. Elever som inte kommer till skolan måste känna sig saknade, att det finns människor på skolan som bryr sig om att just de är där. Det är centralt för alla barn och unga.

8.12.4 Förslaget att skolarbetet ska förläggas så att eleverna så långt som möjligt får sammanhängande skoldagar är sannolikt bra för många. Det är en stor energitjuv och påfrestning för många elever med språkstörning och andra neuropsykiatriska

funktionsnedsättningar med onödigt långa och osammanhängande skoldagar. Likaså med många håltimmar för elever som har det svårt socialt på skolorna. Samtidigt vill vi påtala att det för elever med språkstörning är helt nödvändigt med lugna pauser/raster mellan lektionerna. En del elever med språkstörning behöver också längre pauser mellan lektionerna för att kunna vila och återhämta kraft.

9 Problematisk frånvaro

9.2 Utredarens förslag om skärpt ansvar för rektor att skyndsamt utreda problematisk frånvaro samt att detta ska ske i samråd med elevhälsan är mycket bra. Det krävs ett tydligare uppdrag till skolorna att arbeta såväl förebyggande med, såväl som med befäst, skolfrånvaro.

9.2.1 På samma sätt anser vi att det är ett mycket bra förslag att de åtgärder som vidtas med anledning av frånvaro ska dokumenteras samt att rektor görs ansvarig för detta.

9.2.3 Afasiförbundet/Talknuten anser att Skolverket i **samverkan med SPSM** bör ta fram allmänna råd om bedömning av frånvaro som riskerar att ha en negativ inverkan på elevens utveckling mot utbildningens mål. SPSM är en viktig aktör för att få in ett funktionshinderperspektiv på ogiltig frånvaro och myndigheten bör därför skrivas in i förslaget.

10 Elevhälsans viktiga roll

10.8 Afasiförbundet/Talknuten vill hänvisa till utredningen "Det handlar om oss - unga som varken arbetar eller studerar" (SOU 2017:9) och förslaget att en statlig utredning får i uppdrag att lämna förslag om hur en sammanhängande barn- och ungdomshälsövård från 0 till 25 års ålder, som inkluderar tillgång till förebyggande och främjande arbete för alla barn och unga, bör utformas." (8.1 s 153). Vi ser att det finns stora brister i Elevhälsan idag. Under 2016 inspekterades 930 skolor av Skolinspektionen. Tre av tio skolor underkändes när det gällde elevers tillgång till elevhälsa. Psykologtjänst köps in och ibland finns ingen tillgänglig kurator i den dagliga verksamheten. Vid fyra av tio inspekterade grund- och gymnasieskolor fanns brister i förmåga att ge eleverna det stöd de behöver.

11 Motivation till närvaro – studie och yrkesvägledning

Afasiförbundet/Talknuten vill åter igen hänvisa till utredningen "Det handlar om oss - unga som varken arbetar eller studerar" (SOU 2017:9). Vi anser att det krävs en bredare analys av vad som främjar elevers studie- och yrkesval och vill därför inte uttala oss om utredarens förslag enligt 11.5 och 11.6.

12 Samverkan – närvaro med gemensamma krafter

Afasiförbundet/Talknuten anser att:

- Elevhälsan har alla möjligheter att fylla en viktigare funktion på skolorna och gentemot pedagoger än vad som är möjligt idag med de kraftigt bantade resurserna för elevhälsan. Om elevhälsan ska ha en möjlighet att göra det krävs dock en avsevärd resursförstärkning av såväl nya kompetenser inom elevhälsan

som ekonomiska resurser.

- Arbetsterapeuter, logopedier och socionomer borde vid sidan om skolsjuksköterskor, skolläkare, kuratorer och psykologer vara en självklar del av elevhälsan för att på ett adekvat sätt kunna arbeta förebyggande och med att bygga upp en universellt utformad skola. Det skulle även kunna korta ned tiderna för att handlägga ärenden kring skolfrånvaro vilka idag tenderar att dra ut långt på tiden. Att lång tid får förflyta mellan olika möten om skolfrånvaron rimmar illa med ett barnperspektiv, tid är ett barnets perspektiv.

12.6.3 Vi delar utredarens förslag om att personal som möter barn inom skolväsende, socialtjänst och hälso- och sjukvård ska ha aktuell kunskap om riskfaktorer för att kunna förebygga frånvaro och främja närvaro. Vi vill dock ändra ordet bör till ett ska-krav. Därtill borde Barn- och ungdomspsykiatri, BUP, läggas till som en viktig aktör eftersom det är en aktör som idag inte arbetar med ett skoluppdrag direkt men indirekt ofta är kontakt med barn som inte går i skolan och deras föräldrar genom exempelvis Samordnad individuell plan, SIP. Det är heller inte ovanligt att en neuropsykiatrisk utredning inleds efter att befäst ogiltig skolfrånvaro blivit ett faktum.

13 Överlämnar vid övergång inom och mellan skolor

13.3.4 Afasiförbundet/Talknuten anser att det är nödvändigt att huvudmän för fristående skola ska se till att elever i utbildning under dess ledning fullgör skolgången. Det förekommer att exempelvis resursskolor med särskild pedagogisk kompetens kring barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och språkstörning inte gör tillräckliga åtgärder för att se till att inskrivna elever ges möjlighet att fullgöra skolgången.

Övergångar är generellt problematiskt för alla elever med funktionsnedsättning och särskilt för elever med språkstörning och neuropsykiatrisk funktionsnedsättning där en övergångsproblematik är vanlig också i vardagliga situationer.

13.3.5 På samma sätt är det ett bra förslag att läraren ska ta ett särskilt ansvar för att uppmärksamma elevens frånvaro som riskerar att få negativ inverkan på elevens utveckling.

15 Hemkommunens ansvar för samordnande insatser

16.4 Afasiförbundet/Talknuten styrker skrivningen om hemkommunens ansvar för att samordna insatser kring elever med skolfrånvaro. Det är viktigt att ansvaret definieras särskilt som det är vanligt att barn går i resursskolor eller specialskola (Hällsboskolan) som ligger i annan kommun än hemkommunen. Samtidigt finns det en farhåga att det i praktiken kan leda till hårdare bedömning kring möjligheten för elever med funktionsnedsättning att gå i skolor som ligger utanför den egna kommunen. Det senare är för många elever med funktionsnedsättning den enda utvägen för att få en utbildning med en pedagogik och skolform som är anpassad utifrån deras förutsättningar.

Förslaget bör även sättas i relation till SAK-utredningen (SOU 2016:46) som föreslagit att regionala nät med särskilt kommunikativa miljöer ska upprättas för att tillmötesgå bland annat elever med grav språkstörnings behov.

Med vänlig hälsning

Lars Berge-Kleber
Förbundsordförande Afasiförbundet

Bilaga: Fakta om Språkstörning

En språkstörning är en medfödd funktionsnedsättning som innebär att ett barn som i övrigt har en normal utveckling och normal hörsel inte tillägnar sig språket som förväntat. I förskoleåldern är det 5 till 8 procent som har någon form av språkstörning. Internationella och svenska undersökningar visar att 1 till 2 procent av barn i förskoleåldern har en grav eller mycket grav språkstörning. (Nettelbladt & Salameh 2007 och Ors 2003).

Språkets olika områden

Form – Formen (fonologi och grammatik) har med uttal och grammatik att göra. Det handlar om att kunna forma ljuden så att alla ljuden i orden kan uttalas, att böja orden rätt, att sätta dem i rätt ordning, att bygga meningar. Det innebär också att kunna höra skillnad på ord för att kunna göra skillnad mellan olika språkljud.

Innehåll – Språkligt innehåll (semantik) är begrepp och ordförråd. Det vill säga de ord, uttryck och meningar man förstår och kan. Om ett barn har svårt med språkets innehåll kan det till exempel ha ett litet ordförråd, svårt att plocka fram ord ur minnet och att sortera och kategorisera ord som hör ihop eller svårt att förstå instruktioner.

Användning – Hur användningen (pragmatiken) av språket går till är själva grunden för språket. Det innebär att det finns en mängd regler för hur vi kommunicerar och som gör att kommunikationen eller samspelet med andra underlättas. Det handlar om turtagning, att hålla en röd tråd i samtalet, att kunna ta den andres perspektiv, att ha en vilja att kommunicera, att ställa frågor, att förstå hur mycket motparten behöver veta för att kunna förstå budskapet.

En språkstörning visar sig inom ett, två eller alla tre av ovanstående områden. Den som har en grav språkstörning har svårigheter inom alla tre områden eller möter omfattande hinder inom ett av dem. Språkstörning kan förekomma med andra funktionsnedsättningar, men definieras av att det är barnets mest framträdande funktionsnedsättning. Vid flerspråkighet uppträder en språkstörning i båda språken.

Att lära och minnas

Med en språkstörning behövs många fler repetitioner för att lära in begrepp och fakta. Språkstörningen gör det svårare att lagra kunskaperna på smarta sätt, med kopplingar till andra begrepp och fakta. Många har ett begränsat arbetsminne vilket innebär förmågan att lagra och bearbeta information för stunden. Det påverkar både förmågan

till språklig bearbetning och förmågan att hålla siffror i minne och matematisk problemlösning. När man ska lära sig läsa kan det vara svårt att sätta ihop bokstavsljud till ord, att sätta ihop ord till meningar och att läsa och förstå ord man inte känner igen. Det kan också vara svårt att "läsa mellan raderna". Klockan kan vara svårt att lära sig då tid är abstrakt och kan vara svårt att förstå sig på. Tidsuppfattning kan även en del ha svårt med.

Skolan

Barn i förskoleåldern som har en grav språkstörning har oftast kvar sina svårigheter i skolåldern, men då kan de se annorlunda ut. I stället för svårigheter med uttal och meningsbyggnad kan de visa sig som olika slags läs- och skrivsvårigheter. En språkstörning får olika konsekvenser för lärandet och utvecklingen. I dagens skola förväntas eleven ha analysförmåga, kommunikativ förmåga, förmåga att hantera information, begreppslig förmåga och metakognitiv förmåga. För dessa förmågor behöver barnet behärska språket väl. Den språkliga miljö som skolan innebär tar extra mycket energi för ett barn med språkstörning. Det gör att många barn inte har så mycket kraft och energi kvar till att göra läxor efter skoldagens slut.